

LA CIRCULACIÓ DE MONEDA A MANRESA DURANT ELS SEGLES X - XI

-El problema de la moneda de Manresa-(2)

Albert Benet i Clarà

Aquesta és la continuació de l'article publicat en el número 15 que va donar força comentaris entre els cercles d'experts. Ara A. Benet ratifica en el present article les seves primeres afirmacions.

En un treball anterior publicat en aquesta revista vam encetar el tema de la moneda manresana que es troba documentada entre finals de segle XI i principis del XII (1). Ja en el títol vam fer constar que era una primera part, car sabem que es publicava un estudi sobre la moneda del Bages durant l'època romànica, i que, malgrat que els autors ens havien consultat per telèfon, eren contraris a la nostra teoria (2). Per tant ja vam preveure que caldria rependre el tema quan es publicués l'esmentat treball, i no ens vam equivocar.

Els autors de l'esmentat article són dos numismàtics amb un conjunt de treballs publicats sobre numismàtica molt respectables i, creuríem, (nosaltres no som numismàtics) que són d'una qualitat respectable. Però no és el mateix l'estudi d'una moneda que l'anàlisi d'unes dades documentals que permeten arribar a la conclusió de si

existí o no una determinada moneda, en el cas present la manresana. El primer aspecte ha de ser practicat pels numismàtics, mentre que el segon ho ha de ser pels historiadors de l'època quan apareixen les dades documentals. En la pràctica són els numismàtics qui fan ambdues feines, mentre que els historiadors fan poques incursions en el camp numismàtic, com no sigui a partir del camp de l'arqueologia, generalment per donar notícia d'alguna troballa en les excavacions que dirigeixen. Per tant els numismàtics haurien de dominar el camp de la història amb més seguretat o els historiadors haurien d'intervindre en el camp de la numismàtica en els aspectes derivats de la interpretació documental, que encara que no ho sembli, no és gens fàcil. També seria ideal la conjunció d'una persona amb coneixements d'ambdues matèries, però generalment no es dona.

En el cas de la moneda de Manresa ens trobem amb referències documentals, però, de moment, no es coneix l'existència de cap moneda que pugui correspondre a una encunyació feta a Manresa a finals de segle XI. Per tant el problema és més d'anàlisi de documents que no de monedes, que no es coneixen.

Per això ens vam endinsar en aquest tema.

Els numismàtics contraris a les nostres tesis rebutgen la possibilitat que una moneda que atribueixen a Ramon Berenguer i encunyada a Osona, ho fos concretament a Manresa, o que existís un segon taller de Vic a Manresa, per concloure finalment dient: «*Les cites de moneda de Manresa bé podrien designar, ben senzillament, la moneda "corrent a Manresa"*».

Contra aquesta afirmació, massa simplista, tenim importants objeccions a fer:

a) Si en la documentació bagenca quan se cita diners a Vic, són diners encunyats a Vic, quan són sous de Cerdanya, és moneda d'aquest comtat, quan són sous o mancusos de Barcelona, són batuts a Barcelona, si diu diners de Calaf, són d'aquesta població, si se citen sous de Ribagorça, són d'aquest comtat. En canvi si en un document consta que es paga en moneda de Manresa, aleshores, i únicament perquè és moneda de Manresa, i no se'n coneix cap exemplar, ha de ser moneda «corrent a Manresa».

b) En l'elaboració d'un document de compra-venda, de forma sem-

blant que es fa avui dia, comprador i venedor acudien davant una persona que pogués donar fe de la transacció i redactar un document jurídicament vàlid amb tres o més testimonis. La persona que redactava el document en els segles X - XI i gran part del XII solia ser un clergue, que feia constar per escrit que aquest venia a aquell tal cosa, de tals característiques, pel preu d'una quantitat determinada, la qual podia ser concretada o en cosa que ho valia (*in rem valentem*), o en un tipus de moneda determinada, generalment sous o mancusos, en aquest cas fins i tot es podia fer constar la procedència de la moneda: diners de Vic, mancusos de Barcelona, sous de Cerdanya, sous de Calaf, o sous de diners de Manresa.

Com ara, un cop redactat el document, el notari o la persona que feia aquesta funció, llegia el document als participants en la transacció. ¿Quin venedor acceptaria que es fes constar que cobrava en moneda de Manresa i no fos encunyada en aquesta ciutat, i fos qualsevol tipus de moneda? En aquest cas hi havia el recurs de no fer constar el tipus de moneda, com es feia sovint, i si es deia un tipus determinat, és que es pagava amb aquesta moneda. Fins i tot en alguna ocasió es feia constar el pagament en diversos tipus de moneda: 25 sous de Vic i de Calaf consten en un pagament concret (3).

Per tant, si en el document de compra-venda figurava que es pagava en moneda de Manresa, és que el comprador donava aquest tipus de moneda al venedor, i els testimonis ho veien i el notari ho corroborava fent-ho constar en el document.

c) En el cas que les cites de moneda de Manresa fossin molt reduïdes: una o dues. Es podria adduir el subterfugi d'un error del redactor del document. Però a les quatre cites esmentades en el nostre treball, n'hem d'afegir dues més. Una és del 1103 quan es fa constar que

es pagarien 50 sous de moneda de Manresa, si no es complia un contracte determinat (4). Una altra del 1114 correspon a una venda pagada amb 12 sous de moneda de Manresa (5).

d) No hi ha cap motiu vàlid per dir que no hi hagin raons de pes per suposar un segon taller del bisbe osonenc a Manresa. Raons n'hi han, com la que ja vam esmentar en el nostre treball. La moneda que els vescomtes de Cardona encunyaren a Calaf per aquestes mateixes dades, amb el permís del bisbe de Vic, que era el senyor eminent de Calaf, ràpidament va envair el Bages, desplaçant, suposem, a la moneda vigatana. La reacció més lògica seria la d'encunyar una moneda a Manresa de baixa llei que desplaçés la calafina,

ja que en aquest cas la moneda bona s'atesora i només corre la de baixa llei.

El desig dels bisbes de Vic només es degué complir a mitges, ja que la moneda de Calaf seguí circulant pel Bages. Però la solució arribà per un altre cantó. El bisbe de Vic i el vescomte de Cardona degueren arribar a l'acord de suspendre ambdues encunyacions, i els bisbes cedirien el 15% del benefici de la moneda vigatana als vescomtes (6).

La desaparició que al llarg del primer quart de segle XII es produeix tant de la moneda de Calaf com de la de Manresa, ha de ser motivada pel resultat d'aquest probable (quasibé segur) pacte entre el bisbe de Vic i el vescomte de Cardona, les quals monedes desaparegueren de la circulació per dei-

A dalt diner episcopal de Vic del segle X i a baix, un altre del segle XI atribuït a Berenguer de Lluçà.

jar lloc només a la moneda vigatana.

e) L'única cosa que coincidim plenament és que la moneda de Manresa no fou encunyada pel comte Ramon Berenguer III, encara que aquest hagués batut un tipus de diner amb la llegenda d'Osona, aquesta no ha de correspondre a la moneda de Manresa coneguda documentalment.

Únicament hi ha la diferència que nosaltres donem una raó d'aquesta afirmació, ja que partim de la primera aparició de la moneda de Manresa, el 1098, i no creiem que el nou comte Ramon Berenguer III, que començà a regnar tot sol a finals de 1097, moment que complia 15 anys, prengué tot seguit una iniciativa tan agosarada, i a més, contra un dels seus principals defensors i consellers: el bisbe de Vic, Berenguer Seniofred de Lluçà, que en aquell moment exercia com a arquebisbe de Tarragona. Per tant ha de correspondre a un altre moment posterior del seu govern.

f) Discrepem d'una afirmació que fan i s'ha fet sempre, per part de molts historiadors, i, per tant, no és cap error d'aquests autors, únicament que ells la retreuen, com s'ha fet fins ara. És l'afirmació *«que cap dada històrica no permet d'afirmar que Manresa hagués constituït mai un comtat autònom»* (7).

Anvers i revers d'un mancús d'or de Ramon Berenguer I, i anvers d'un diner d'argent de Ramon Borrell I.

Església pre-romànica de Sant Pere de Brunet, a Sant Salvador de Guardiola, datada a mitjan segle X.

Aquesta afirmació només és certa fins a finals de segle XI. Fins aquest moment el comtat de Manresa estava inclòs també en el d'Osona, ja que el seu origen fou una perllongació del comtat osonenc.

Aquesta situació canvià a principis de segle XII, com es pot comprovar en un repàs als límits del comtat d'Osona que apareixen en la carta de donació del comtat d'Osona, que el comte de Barcelona, Ramon Berenguer III féu el 1107 (en plena època de circulació de moneda manresana), al comte Bernat de Besalú, amb motiu que aquest es casava amb la filla del comte Ramon, anomenada Ximena. Els límits del comtat d'Osona es posen entre Collsuspina fins als termes del comtat gironí. Precisament després de Collsuspina, en direcció ponent començava el comtat de Manresa amb el terme de la vila de Mojà i el del castell de Castellcir (8). Encara coneixem més dades

del segle XII que demostren l'existència del comtat de Manresa totalment independent del d'Osona, que esperem donar a la llum en un treball específicament dedicat a aquest tema.

g) Encara que no correspongui a la moneda de Manresa, però denota la manca de coneixements d'històrica bagença, hem de discrepar en una afirmació que fan sobre la moneda de Cardona, i qualsevol historiador que conegui mínimament la història de Cardona, estarà d'acord amb la nostra discrepància. Es tracta de l'afirmació que fan quan rebutgen l'existència de la moneda cardonina adduint que els vescomtes de Cardona *«haviem venut (el castell de Cardona) a Ramon Berenguer I»* (9). Aquesta afirmació és producte de no haver

consultat cap estudi sobre el castell de Cardona amb un mínim de profunditat, ja que haguessin comprovat com els vescomtes de Cardona, i els seus descendents fins arribar als Medinacelli, que encara conserven l'arxiu cardoní, sempre van posseir el castell de Cardona.

La greu confusió prové, creiem, d'una lectura literal del regest del document de la venda que el 1057 féu la comtessa Ermessenda al seu nét el comte de Barcelona, Ramon Berenguer I, de la dot que el seu marit, el comte Ramon Borrell, li havia atorgat en contraure matrimoni, en la qual s'hi trobava el castell de Cardona (10). El conflicte prové pel fet que en el regest que es féu en redactar el cartulari on es copià el document, es féu constar que la venedora era la vescomtessa Ermessenda, i explícitament només es féu constar que es venia el castell de Cardona. Amb una lectura superficial es pot produir aquesta confusió. Amb tot és un lapsus massa important i fa que les altres afirmacions històriques s'hagin de qüestionar d'entrada.

h) A partir d'aquesta rectificació també els caldria revisar la seva afirmació que els vescomtes de Cardona mai no van encunyar moneda a Cardona. Recentment ha aparegut un estudi sobre la moneda cardonina, que, naturalment, diu el contrari. A més de les dades documentals (no es coneix cap moneda dels segles X - XI de Cardona) que s'aporten en aquest treball en coneixem alguna més (11). Però la manca de l'existència d'una moneda que pugui atribuir-se clarament

a Cardona, fa que també sigui una qüestió de convicció si la moneda cardonina existí o no.

No som els primers en posar de relleu les agoserades afirmacions i errònies del tot, d'aquests numismàtics. En una important obra d'un dels autors, va merèixer un premi i en la contraportada de l'edició de l'obra s'ha fet constar que «alguns membres del tribunal van manifestar el seu dissentiment amb alguns aspectes de la interpretació històrica que fa l'autor» (12). No sabem a quines en concret es refereixen.

Per tot l'esmentat, ens reafirmem en la postura de ser partidaris de l'existència d'una encunyació de moneda manresana a finals de segle XI, que circulà fins a principis del XII. Aquesta encunyació, probablement, fou promoguda pel bisbe de Vic. L'única novetat, és que creiem que el bisbe de Vic i els vescomtes de Cardona arribaren a un acord i ambdós cesaren en les respectives encunyacions de Manresa i Calaf, mentre que els vescomtes rebien en compensació el 15% en el benefici de la moneda vi-gatana.

NOTES

- (1). BENET i CLARÀ, Albert: *La circulació de la moneda a Manresa durant els segles X - XI. El problema de la moneda de Manresa.* «Dovella» (Manresa) núm. 15 (març 1985), pàgs. 7-9. També a *Història de Manresa. Dels orígens al segle XI.* Manresa, 1985, pàgs. 434-437.
- (2). CRUSAFONT i SABATER, Miquel i BALAGUER i PRUNÉS, Anna M.: *La moneda de Manresa a Catalunya Romànica. El Bages. XI.* Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1984, pàg. 72.

- (3). BENET, Albert: *La circulació de moneda a Manresa durant els segles X - XI.* pàg. 8, quadre de tipus de monedes.
- (4). Arxiu Mensa episcopal de Vic. LLibre 10, núm. 39.
- (5). Arxiu Corona d'Aragó, Monacals-Universitat, lligall 80, Calaix 49-50, núm. 575.
- (6). CRUSAFONT i SABATER, Miquel i BALAGUER i PRUNÉS, Anna M.: *La moneda de Calaf a Catalunya Romànica. Osona I. II.* Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1985, pàg. 125.
- (7). Vegeu nota núm. 2.
- (8). MIQUEL, Francisco: *Liber Feudorum Maior. II.* Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1945, doc. 505.
- (9). Vegeu nota núm. 2. *La moneda de Cardona.*
- (10). MIQUEL, Francisco: *Ibidem. I.* doc. 214.
- (11). NAVAS i ORTIZ, Manuel: *Les monedes de Cardona. Encunyacions locals i dels senyorius de la Casa de Cardona.* «Butlletí del Patronat Municipal de Museus» (Cardona) núm. 3 (desembre 1984), pàgs. 24-30.
- (12). CRUSAFONT i SABATER, M.: *Numismàtica de la corona catalano-aragonesa medieval (785-1516).* Editorial Vico, Madrid, 1982.

Albert Benet i Clarà
Catedràtic d'Història
a l'I.B. «Pius Font i Quer»
de Manresa